Ved Venstres landsmøde i Aarhus blev det overdraget Venstres hovedbestyrelse at nedsætte en række udvalg med henblik på udarbejdelsen af ot nyt partiprogram. Disse udvalg blev nedsat i forbindelse med hovedbestyrelsens møde i januar 1962. Udvalgene fik til opgave i første omgang af udarbejde foreløbige rapporter til orienterende drøftelse på landsmødet i København 1962. Ved den lejlighed understregede jeg, at vi havde ønsket denne orienterende drøftelse for at få flest muligt draget ind i arbejdet. Jeg opfordrede samtidig til, at ideer og forslag fra cirkler, studiekredse, møderækker og lignende blev sendt ind til de respektive arbejdsudvalg, der arbejdede videre vinteren igennem.

Naturligvis havde jeg håbet, at der ville blive adskillige, der på denne måde tog del i udarbejdelsen af det nye program. Jeg skal dog indrømme, at det varen særdeles glædelig overraskelse, at så mange viste programarbejdet interesse

Venstres Landsorganisation sendte i tiden fra landsmødet til det følgende forår mere end l0.000 programmer og programudkast ud til Venstrekredse, VU-foreninger o.l. Resultatet af den livlige aktivitet blev en række forslag og tanker, hvoraf adskillige kunne indarbejdes i programudkastet. I slutningen af maj 1963 fik Venstres hovedbestyrelse materialet fra programudvalget. Her blev der foretaget en række mindre ændringer, og det blev samtidig vedtaget at indkalde til et orienteringsmøde den 18. juni. Hensigten med dette møde var, at kredsformændene, redaktørerne, kandidaterne, og hvem der ellers var med, skulle kunne orientere medlemmerne om det udkast, der skulle forelægges til behandling på dette års landsmøde. Som man vil erindre, blev dette orienteringsmøde holdt på et hektisk tidspunkt netop en uge før folkeafstemningen om jordlovene. Ganske vist var beslutningen om folkeafstemning ikke truffet, da tidspunktet for dette møde blev fastsat, mon jeg havde - skal vi sige en fornemmelse af, at folkeafstemningen kunne komme. Alligevel ønskede jeg mødet holdt, således at Venstres tillidsmænd i god tid kunne have materialet og gennem orienteringsmødet samtidig få gode forudsætninger for at oplyse medlemmerne om de tanker, man var nået frem til.

Vi havde som sagt lagt vægt på, at så mange som muligt blev draget aktivt med i udarbejdelsen af det nye program. Vi vidste derfor, at der måtte komme mange ændringsforslag, og hovedbestyrelsen forudså, at deres mængde simpelthen kunne blive så overvældende, at man ikke kunne finde rede i dem, hvis de ikke var trykt i forvejen. På denne baggrund besluttede hovedbestyrelsen enstemmigt, at

ændringsforslag skulle være indsendt senest 1. september for at kunne behandles på landsmødet. Når man ser på omfanget af ændringsforslag, må man vist sige, at det var en rigtig beslutning. Det ville netop på grund af mængden af ændringsforslag være helt urimeligt og sagligt uforsvarligt, hvis man skulle behandle forslag fremsat under selve mødet.

Vi er altså nu i vort programarbejde nået frem til, at vi her i dag og i morgen - ja muligvis i overmorgen med - skal drøfte programudkastet med henblik på vedtagelse af et nyt program.

Denne debat vil blive fulgt med interesse af offentligheden, og det kan vi kun være tilfredse med. I det hele taget er der blevet vist Venstres forhold og ikke mindst arbejdet med det nye program en meget stor interesse. Så stor, at det til tider næsten har virket overvældende. Stoffet er nærmest blevet revet ud af hænderne på os.

Debatten ved det landsmøde, der nu er begyndt, vil naturligvis være præget af, hvordan vort nye program skal se ud. Det er netop nu 15 år siden, vi vedtog vort program af 1948. En og anden har måske syntes, at det var tidligt at vedtage et nyt. Om 15 år er kort eller lang tid, kan man måske vurdere forskelligt. Jeg vil dog gerne minde om, at da vort gamle program blev vedtaget, levede vi stadig i restriktionernes tid. Vi havde f.eks. rationering af kaffe, smør og benzin. Tænk hvilke ændringer der er sket i samfundet siden da. Vort program af 1948 tog stilling til de problemer, der forelå i de første efterkrigsår, og mange af de praktiske anvisninger er i dag naturligvis forældede.

Hvad der derimod ikke er forældet, er programmets grundide. Den er den samme. Ud fra den pegede vi i 1948 på, hvordan vi mente, at problemerne skulle løses. Og udfra den, peger vi i programudkastet på, hvordan øjeblikkets og fremtidens problemer løses til størst mulig gavn for flest mulige mennesker.

Man vil finde mangt og meget i programudkastet, som ikke fandtes i vort gamle program. Det skal ikke, og det kan ikke være anderledes. Liberalismens forudsætning er netop evnen til at indstille sig på løsningen af øjeblikkets og fremtidens opgaver. Hvis denne evne ikke er til stede, vil liberalismen ganske enkelt havne i sin modsætning, den klassiske konservatisme.

Jeg vil gerne have sagt det til dem, der måtte finde, at Venstre ikke burde ajourføre sit program eller til dem, der mener, at vi kun skal have et principprogram, der næsten er uforgængeligt. Vi har gennem programudkastet villet gå en anden og - synes jeg -

bedre vej. Vi har ikke blot villet slå disse principper fast, men vi har også konkret peget på, ad hvilke hovedlinier vi ønskede de aktuelle problemer løst.
Når dette er sagt, vil jeg gerne understrege, at Venstres liberale og folkelige grundide altid vil være den samme. Den er uforanderlig gennem tiderne. Vi tror - som venstremændene, der i forrige århundrede kæmpede for parlamentarismens sejr - at mennesket kun under frihed og ansvar yder sit bedste, at friheden er forudsætningen for den størst mulige materielle og åndelige fremgang. Men vi erkender ved at lægge dette programudkast frem, at udformningen af de liberale krav ikke altid kan være ens. Tiderne skifter, forudsætningerne ændres. Det må et moderne liberalt parti erkende, og det har Venstre gjort.
Venstres indsats i dansk politik rækker mere end 100 år tilbage. Venstre har på det folkelige, det sociale og det økonomiske område præget dansk lovgivning og dansk levemåde ud fra sin liberale grundopfattelse. Det har ikke været, fordi Venstre har haft lette vilkår at arbejde under. Tværtimod er der måske ingen, der i højere grad har været angrebet. Ofte er Venstre-liberalismen spået død. I trediverne - det er kun 25 år siden - var der vel endda Venstremænd, der begyndte at miste troen. Vi har - jeg tør sige som intet andet parti - oplevet indre stridigheder i Venstre. Offentliggjorte gamle brevvekslinger fortæller derom. For et stykke tid siden blev jeg præsenteret for en lille bog, der havde titlen "Uroen i Venstre". Den var fra 1904 og skrevet af Anders Nielsen. På en mærkelig måde bliver jeg egentlig glad ved at se, at uroen dengang faktisk var meget værre end det, vi har oplevet i de senere år. Men uroen har altid været der, når vore muligheder har været størst. Og der er jo dette særegne ved Venstre - det er måske en følge af vor liberale indstilling, eller det er måske, fordi man regner med os - at Venstres indre forhold altid har interesseret vore modstandere overmåde meget. Det får mig til at mindes en historie, der skulle karakterisere norsk folkesind: Når en nordmand kommer til en gruppe, der slås, vil han altid spørge, om det er et privat slagsmal eller om han kan få lov til at deltage. Det spørger man aldrig om, når der sker noget i Venstre. Her har det altid været givet, at indre strid ville være et offentligt anliggende. Vore modstandere var altid parate til at forgylde den, der udtalte sig imod et eller andet, hvis det kunne skade Venstre. At være imod var oftest nok til hos modstanderne at blive betegnet som "kendt Venstremand" eller ”ledende Venstremand”. Når jeg tænker tilbage på vor politiske historie, også som jeg selv oplevede den i 30eme, mindes jeg mange af den slags "kendte Venstremænd".

De blev holdt under vingerne af vore modstandere så længe, man mente, de kunne splitte eller skade. Derefter lod man dem hurtigt og lydløst dumpe tilbage i det mørke, som de kom fra. Urostifternes betydning var på ingen måde proportional med den interesse, som visse modstanderblade viste dem.

Direkte politiske angreb, indre stridigheder, alt dette og meget andet har Venstre oplevet i en grad som næppe noget andet parti. Vi har også oplevet valg, der smertede og sved.

Men alligevel - alligevel er Venstreliberalismen hver gang kommet igen. Man kan spørge om, hvad der er grunden til, at et parti, der i den grad har været ude i storme, stadig er en afgørende faktor i dansk politik. Jeg tror, det er fordi, Venstreliberalismens tanker bygger på noget urdansk, og fordi det er lykkedes Venstres folk gennem tiderne at fastholde ideen. Man forstod, at liberalisme ikke var en klamren til slagord, men at liberalisme forudsatte fornyelse.

Venstre skal ikke i fremtiden gå på akkord med de tanker, som partiet gennem mere end 100 år har bygget på. Men vi skal forstå, at fastholdelsen af et liberalt samfund ikke i enhver situation kræver uforanderlige midler. Det kan ikke udelukkes, at vi i fremtiden kommer til at forlade en og anden bastion og et og andet slagord netop for at sikre en liberal fremskridtsplitik, der forener kravene til fremskridtet med det moderne samfunds ønske om den størst mulige tryghed. Den gamle liberalisme var i den henseende ansvarlig for forsømmelser, som et moderne liberalt parti ikke må gøre sig skyldig i.

Det er afgørende for os at placere Venstre som et parti, der har bud til alle grupper i vort folk. Vi vender os skarpt imod klassepolitikken, fordi vi finder, at alle i vort samfund er undergivet en gensidig afhængighed. For os må en liberal politik nødvendigvis også være en folkepolitik. Heri er intet nyt. Vi glæder os da også over at konstatere, at Venstres bredde er blevet stadig større i den sidste menneskealder. Vi har i dag direkte kontakt med titusinder, ja hundredtusinder af arbejdere, funktionærer og tjenestemænd, grupper, der før traditionelt stod Venstre fjernt. Vi er blevet et bredt folkeparti, og vi ønsker fortsat at være det.

Tanker som dem, jeg har nævnt, har præget arbejdet med Venstres nye program.

Vi vil - det er jeg ganske overbevist om - komme til at opleve en livlig debat, det er en helt naturlig ting, men lad mig samtidig udtrykke forventning om, at vi ikke drukner det nye program i idel debat-glæde. Gode tanker kan også udtrykkes i kort form.

Det er i morgen 10 år siden, vi havde det -valg, der fik til resultat, at Danmark fik en socialdemokratisk regering. Ja, måske er det forkert at sige, at det var et resultat af valget. Afgørelsen var vist truffet længe før og uafhængigt af valgresultatet. Det kan måske i anledning af dette jubilæum være naturligt her ved åbningen af landsmødet at sige nogle ord om denne periode, om partiernes gensidige placering og et par andre ting.

Jeg har for ikke så længe siden præciseret, at Venstre havde et klart politisk mål: En liberal regering med mulighed for at føre en liberal politik. Denne mulighed havde vi fra 1950 til 1953. Socialdemokraterne var i 1950 regeringstrætte, og Det radikale Venstre havde derfor ingen anden vej at gå end at støtte den Venstre-konservative regering. I 1953 var socialdemokratiet kommet til kræfterne igen, og de radikale var parat til at støtte dem situationen var jo ingenlunde den, at Venstre havde et godt valg i 1950 og dårlige valg i 1953.

Jeg har i mit politiske virke altid, stræbt efter samarbejde mellem de kræfter, der kunne føre en liberal politik. Uden vilje til samarbejde findes der intet alternativ til socialismen. Jeg har ønsket dette samarbejde så bredt som muligt. I 1957 gik jeg så vidt i mine samarbejdsbestræbelser, at jeg tilbød at lade det liberalt prægede radikale Nyborg-program være grundlaget for en liberal fællesregerings politik. Jeg blev afvist. I stedet fik vi trekantregeringen, der betød udslettelse for Retsforbundet og en kraftig tilbagegang for de radikale. Jeg ved ikke, om de radikale i perioden siden 1957 har haft lyst til at springe fra som Socialdemokratiets støtteparti. Men jeg kan udmærket se, at det efterhånden er blevet vanskeligere og vanskeligere. For at springe fra, måtte man have noget at springe fra på, og efterhånden er der vel ikke en eneste radikal mærkesag tilbage. Alt er ofret på samarbejdets alter.

I det hele taget er der vel ikke i dansk politik noget parti, der har ofret så meget for at forhindre gennemførelsen af den politik, de principielt erklærede sig som tilhængere af, som netop Det radikale Venstre.

Jeg er egentlig ked af at nævne dette, fordi jeg på det teoretiske plan har haft adskillig sympati for de radikale, og også fordi man af og til beskylder
mig for at interessere mig lidt for meget for den. Min interesse skyldes
først og fremmest mit ønske om at få partiet til at besinde sig på sin liberale rod. Jeg har på fornemmelsen, at mine råd ikke bliver modtaget, men jeg vil alligevel gerne af hensyn til eftertiden have sagt, at det eneste, der måske i dag kan redde de radikale

fra en total udslettelse, er en snarlig afbrydelse af den nære tilknytning til socialdemokratiet. Jeg siger udtrykkelig måske. Muligvis er det allerede for sent. Måske vil den yngre generation i partiet ikke kunne trænge frem igennem med eventuelle frigørelsesønsker overfor de ældre, der åbenbart stadig nidkært vogter over resterne af en menneskealders selvudslettelsespolitik.
Har de sidste 10 år da politisk været spildt? Hvorfor lægge skjul på, at de ikke har bragt os alt, hvad vi kunne ønske. På den anden side var det måske en proces, som vi skulle igennem, en periode, som skulle gennemleves.
Jeg kunne ønske, at processen var foregået adskilligt hurtigere, men i politik er tålmod nu engang ofte en nødvendig evne.
Jeg tror, det er sidste gang, Socialdemokratiet sammen med de radikale kan denne en flertalsregering. Uanset hvilke fiksfakserier man eventuelt kan finde på at lave med grønlændere og andre.
Jeg tror også, at Socialdemokratiets muligheder vil være anderledes efter næste valg, de radikale kan ikke længere udadtil give dem skal vi sige et svagt borgerlighedens alibi.
Jeg tror, at der efter valget kun vil være to regeringsmuligheders En socialistisk eller en liberal samarbejdsregering. Hvis socialdemokraterne får regeringen vil de på en række områder blive tvunget til at tage hensyn til Aksel Larsens folkesocialister. Den socialdemokratiske partisekretær har jo også sagt at det socialdemokratiske program skal gennemføres, hvis der bliver et socialistisk flertal i Folketinget. I den retning er der ikke noget at tage fejl af. I det hele taget må vi vente en mere udpræget klassepolitisk og socialistisk linie fra Socialdemokratiets side. Socialdemokratiet må - derom er jeg ikke i tvivl - nu søge at skaffe sig et klassepolitisk alibi overfor Aksel Larsen og hans folk. Derfor tvinges partiet også til at renoncere i bestræbelserne for at blive et folkeparti. Den kendsgerning kommer til at præge dansk politik i den kommende tid. Vælgerne skal være klare over, at en støtte til Socialdemokratiet idag kan komme til at betyde et Ja til en langt mere socialistisk politik, end vi nogensinde har oplevet herhjemme.
Danmark står i den kommende tid overfor meget store opgaver, hvis løsning kræver en stærk og handledygtig, regering. Vi har vel aldrig haft større problemer at løse og aldrig en svagere regering til at løse dem.
Det er en helt urimelig og umoden tanke, at Venstre skulle tage initiativ til et

samarbejde - endsige et regeringssamarbejde - med Socialdemokratiet. Venstre skal ikke -være lynafleder for Socialdemokratiet.
Venstre har altid principielt været parat til et samarbejde, hvis vi mente, at dets resultat ville have et liberalt sigte. Jeg mener også at kunne sige, at dansk lovgivning bærer sit tydelige præg derom. Men lige så positive, vi har været, hvor samarbejdet har haft et acceptabelt mål, lige så skarpt har vi afvist og vil vi afvise et samarbejde, hvor vi ikke ser muligheder for at fremme vor politik. Jeg skal ikke lægge skjul på, at jeg alvorligt tvivler om, at det fornødne mål af tillid er til stede til, at et samarbejde overhovedet kan praktiseres i den folketingssamling, vi står overfor. Regeringens holdning i foråret og forsommeren taler et alt for tydeligt sprog. Jeg beklager dette dybt, fordi vi i den kommende vinter står overfor løsningen af så vigtige spørgsmål som markedsspørgsmålet og boligproblemerne. I begge tilfælde er der brug for såvel samarbejdsvilje som fordomsfri indstilling. Jeg frygter for, at regeringen - af grunde, den selv kender bedst - vil være lammet i mulighederne for at gøre det rigtige. Vi vil formentligt komme til at opleve en folketingssamling, hvor der kun sker, hvad der kan være med til at give Socialdemokratiet et alibi overfor grupperne længst til venstre i dansk politik. Jeg skal senere i mit oplæg til den politiske debat uddybe dette.
Venstres mål er som sagt en liberal regering med mulighed for at føre en liberal politik. Denne mulighed har efter min mening ikke været til stede i de sidste 10 år. Jeg håber, at den snart må komme. Hvis der ikke hurtigt sker et politisk vagtskifte herhjemme, er jeg bange for, at Danmark økonomisk og på anden vis sakker agterud i forhold til de lande i vesten, som vi gerne vil sammenlignes med.
Vi har haft socialdemokratisk regering i 10 år. Det er lang tid. For lang. Men når det er lykkedes partiet at holde sig ved magten, skyldes det dels, at man har kunnet hente støtte, hvor liberale havde lov til at vente, at støtte ikke ville blive givet, og dernæst, at Vesteuropa i de sidste mange år har oplevet en helt fantastisk højkonjunktur. Det er blevet sagt, at Socialdemokratiet kun kan regere i gode tider. Vi har nu fået slået fast, at tiderne simpelthen ikke kan være så gode, at de i længden kan bære en socialdemokratisk regering. Trods de helt usædvanlige gode tider har vi herhjemme haft økonomiske kriser, som har
krævet indgreb. Vi har ikke benyttet højkonjunkturen til at ruste os til den konkurrence, vi før eller siden vil møde. Jeg er helt overbevist om, at en socialistisk regering vil være ude af stand til at klare problemerne, hvis

konjunkturerne skulle ændre sig bare lidt. Vi har intet brev på en fortsat højkonjunktur. Tværtimod er der mange, der kan se et og andet tegn, der nok kan give anledning til alvor, og jeg har bl.a. bemærket mig udtalelsen fra Det økonomiske Råds formandsskab. Jeg tror som sagt, at denne regerings muligheder er ved at være udtømte, at dens handlekraft vil være lammet i den kommende tid. Jeg tror også, at der er ved at oprinde andre tider for Socialdemokratiet. Vi har rundt om i Europa oplevet en udvikling, der viste, at socialismen var på retur. Kun i Skandinavien har den overlevet som en styrke af format. I Danmark skylder den endda de to faktorer, jeg nævnte, takken for, at dens position har været stærk.
Vi har oplevet en i og for sig meget interessant diskussion omkring Venstres nye program eller rettere om det, man troede var et nyt navn. Vi har endda oplevet, at socialdemokrater ikke uden forargelse kritiserede, at Venstre "tog patent" på betegnelsen "Danmarks liberale parti". Det kan kun glæde en gammel liberaler at følge denne diskussion. For 15-20 år siden kunne vi stort set få lov til at ride alene på den liberale hest. Folk, der i dag er på fremtrædende poster indenfor Det konservative Folkeparti, understregede for blot 15 år siden - ved den tid, da vi sidst skrev program - at konservatismen lå lige langt fra socialismen og liberalismen. Dette er ikke nævnt for at bebrejde de konservative noget. Tværtimod kan man kun anerkende, at de i den grad har taget bestik af udviklinger, at de i dag vil støtte en liberal politik. Det er jo netop gennem denne udvikling, at det liberale samarbejdes muligheder er skabt. Interessant er det unægteligt, at også socialdemokrater gerne i teorien vil støtte den liberale politik. Det skyldes nok mindre glæde over liberalismen end fornemmelsen af, at liberalismen i dag er populær. Overalt i Europa blæser der en mildere vind mod en liberalt udformet politik. Også herhjemme er der langt flere, der i dag hylder liberalt indstillede, end for blot få år siden. Modsat er socialismen i dag mindre populær end på noget tidspunkt siden 1. Verdenskrig. Folkeafstemningen herhjemme om jordlovene var således et klart nej til socialismen, og viste, at liberale tanker trives langt uden for vor egen kreds. Jeg tror, at mange har fornemmelsen af, at en socialistisk politik har for lidt at byde et moderne velstandssamfund.
Liberal politik i dag har intet med laissez-faire at gøre. En moderne liberal politik erkender fuldt ud samfundets ansvar overfor dem, der er i nød. En moderne liberal politik ønsker at forene den åndelige og økonomiske vækst, som liberalismen sikrer bedre end nogen anden styreform, med det moderne samfunds ri-

melige krav om den størst mulige tryghed. Vi har - bl.a. gennem det nye program gerne villet slå fast, at Socialdemokratiet ikke har patent på at føre social politik. Der er utvivlsomt mange ikke-socialister, der har stemt på partiet, for di de fejlagtigt troede, at Socialdemokratiet og social forståelse var to sider af samme sag. Sådan er det ikke. En politik, der bygger på den størst mulige ind sats fra den enkelte, giver også den største økonomiske fremgang og den bedste baggrund for en social politik.
Det skal være mit håb, at vi på dette landsmøde vil opleve en god og frugtbar debat om Venstres vej i dansk politik. Jeg håber også, at landsmødet vil blive en god optakt til det valg der kan komme når som helst. Danmark trænger i dag til en ny politik og en ny regering. Den sikreste vej til dette mål er et stærkt Venstre. Jeg håber og tror, at dette landsmøde må få et sådant forløb, at vi alle vil føle os tilskyndet til i tiden indtil valget at gøre en indsats som aldrig før for at styrke vort gamle parti.
Med disse ord vil jeg byde velkommen til Venstres landsmøde 1963.
Jeg byder velkommen til de mange hundrede delegerede fra hele landet, til Venstres redaktører, til folketingsgruppen, til repræsentanterne for Danmarks liberale arbejderbevægelse, til medlemmerne af Venstres Tjenestemands- og Funktionærudvalg, til medlemmerne af programudvalgene, vil Venstres Ungdom, Liberalt Oplysningsforbund og til alle vore gæster. Jeg byder også hjertelig velkommen til repræsentanterne for den del af pressen, vi ikke betegner som vor egen.
Jeg vil også gerne have lov til at byde særlig velkommen til biskop K.C. Holm, der har lovet at prædike for os i morgen tidlig. Gennem mange år har vi haft et fortræffeligt og udbytterigt samarbejde med det liberale svenske Folkparti.
Vi har i år den glæde at have to repræsentanter for Folkpartiet til stede som vore gæster. Det er vor gamle ven, ombudsmand Gunnar Persson, der kender os ud og ind og alligevel sætter pris på os, og det er lederen af Folkpartiets Kancelli, redaktør Cyril Olsson. der i aften vil overbringe os en hilsen fra Folkpartiet. Vi byder begge de herrer hjertelig velkommen og håber, at de vil få glæde at at deltage i vort landsmøde.